

УДК 631.6 : 551.3

ПРОЯВ ВІТРОВОЇ ЕРОЗІЇ В МЕЖАХ ЧЕРНІГІВСЬКОГО ПОЛІССЯ ТА ЗАХОДИ БОРОТЬБИ З НЕЮ НА ПРИКЛАДІ СТОВ «ВІРА»

Слюта В.Б., викладач кафедри географії НУЧК імені Т.Г. Шевченка
Пацюк А.І., студентка 3-го курсу природничо-математичного факультету
Палінкаш В.І., студентка 2-го курсу природничо-математичного факультету

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка,
вул. Полуботка, 53, Чернігів 14013, Україна

Процеси вітрової ерозії в силу природних умов та специфіки прояву мають значне поширення на території України не тільки в степовій зоні. Широкого розвитку вони набули також на Поліссі, зокрема в межах Чернігівського Полісся. Відносно великі площі незайняті лісовим покривом, ґрунти переважно легкого механічного складу, нераціональне ведення сільського господарства, осушувальні меліоративні роботи, і, як наслідок, зниження рівня ґрунтових вод, порушення динамічної рівноваги між вітром і ґрунтом, активізує антропогенну ерозію і значно посилює природну [2].

Пилові бурі в Україні виникають майже щорічно. Формування їх починається при швидкості вітру більше 15 м/с, а на ґрунтах легкого механічного складу і при нижчих швидкостях вітру. Особливо згубно їх вплив проявляється на дерново-підзолистих ґрунтах та на осушуваних торф'яниках під час тривалих бездощових періодів. В умовах Полісся найбільша кількість днів з чорними бурями припадає на травень – червень (20 – 25%). Кількість днів з пиловими бурями в окремих районах Чернігівського Полісся сягає 60 днів за двадцять років. Напрям суховійних вітрів і тих, котрі викликають бурі співпадає, що ще більше посилює згубну дію вітру [1].

Перевіреном та надійним захистом земель від дефляційних процесів є застосування захисних лісонасаджень і насаджень вздовж каналів. Як правило, лісосмуги, насадженні з метою попередження розвитку водної ерозії, здатні виконувати також протидефляційну функцію, що ще більше посилює їх захисний ефект.

Правильна оцінка впливу дефляційних процесів дозволяє враховувати ступінь її прояву та знизити шкідливу дію на с/г угіддя. При розрахунках необхідно в першу чергу звертати увагу на характер рельєфу, механічний склад ґрунту, напрям пануючих вітрів і структуру угідь господарства.

Показовим у цьому плані є комплекс заходів здійснених в СТОВ «Віра» Городнянського району Чернігівської області, що знаходиться в південно-західній частині Городнянського району з центром у с. Вихвостів.

Землекористування товариства складається з одного масиву, який являє собою фігуру неправильної форми дещо витягнутої зі сходу на захід, що є зручним для ведення сільського господарства та раціонального використання

земельних ресурсів. Всього, згідно плану земель нараховується 4619,9 га, закріплено за товариством – 4558,9 га, в т.ч. с/г угідь 3792,9 га, із них орних – 2362,4 га.

Геоморфологічно досліджувана територія являє собою здебільшого слабо хвилясту місцевість з широким розвитком мікрозападинного рельєфу у вигляді невеликих понижень, западин і блюдець.

Більша частина польових земель товариства розміщена на лесових відкладах. Решта угідь розташована на другій терасі річки Замглай, яка являє собою рівнину з розвинутими на ній западинними формами рельєфу. Заплава річки Замглай являє собою широку слабо хвилясту заболочену рівнину, яка поступово підвищується в притерасній частині; використовується як сіножаті і пасовища.

Особливістю ґрунтових вод даної території є значна кількість легкорозчинних солей, які піднімаються до поверхні ґрунту, що може призвести до широкого розвитку процесу засолення.

Проведення даного дослідження включало: збір та опрацювання літературних джерел про особливості прояву вітрової ерозії, природні умови досліджуваної території, структуру та використання с/г угідь, натурні обстеження, роботу з технічною документацією, аналіз одержаних даних.

Головна небезпека чорних бурь полягає в тому, що здебільшого сухий вітер роз'їдаючи зрану поверхню сільськогосподарських угідь видуває і переміщує висушені частинки ґрунту по поверхні поля до зустрічі з перешкодами біля яких затримані часточки утворюють відклади здутого дрібнозему, іноді значної висоти; пилюваті ж частинки підхоплюються вітром та переносяться на далекі відстані. Під час перенесення видутого матеріалу сухі часточки ґрунту своїми краями пошкоджують сходи сільськогосподарських культур, викликаючи їх пошкодження і загибель [3].

Вітрові наноси в районі дефляції легких за механічним складом ґрунтів погіршують властивості верхнього горизонту похованих під ними ґрунтів роблячи їх малоприсадними для цілого ряду сільськогосподарських культур [1].

Головним завданням при розробці проекту внутрігосподарського землевпорядкування було збереження земельних ресурсів, підвищенні родючості вгідь та раціонального їх використання. Для цього була розроблена і впроваджена комплексна система заходів по боротьбі з ерозією ґрунтів, котра складається з організаційно-господарських, агротехнічних, лісомеліоративних та гідротехнічних заходів.

До організаційно-господарських заходів входить раціональне розміщення по території господарства угідь, сівозмін, полів в них з врахуванням рельєфу місцевості, шляхової мережі та природних меж угідь.

Система агротехнічних заходів, передбачених проектом, направлена на створення умов для максимального затримання вологи в ґрунті й включає в себе: коткування посівів на площі 881 га, створення пожнивних і післяукісних посівів – 79 га, снігозатримання – 800 га. В 1974 році на території товариства була збудована осушувальна система; загальна площа осушуваних земель

складає 1253,2 га, з них орних земель – 469,2 га, сіножатей – 441,9 га, пасовищ – 267,4 га.

На території господарства на момент складання проекту налічувалось 290,3 га захисних насаджень з них: полезахисних лісосмуг – 22,2 га, вкритих лісом – 268,1 га. Виходячи з наявності цих насаджень, лісистість території товариства складає 6,4%. Насадження складаються з дубу, берези, осики, вільхи, ясена, липи, клену, акації білої та верби.

Існуючі лісомеліоративні насадження не забезпечували повного захисту земель господарства від вітрової ерозії, в зв'язку з чим було здійснено додаткові протиерозійні лісонасадження на площі 25,5 га, в тому числі: полезахисних лісосмуг – 7,1 га, лісосмуг по берегах річок та каналів – 14,8 га, лісосмуг навколо господарських дворів – 3,6 га.

Найбільш ефективними в даних природних умовах для захисту полів та сільськогосподарських культур від вітрової ерозії є полезахисні лісосмуги продувної конструкції з мінімальною участю низькорослих чагарників у крайніх рядах.

Було напрацьовано і застосовано три схеми полезахисних лісосмуг деревно-чагарникових порід: смуга № 1 (ширина 10 м, головна порода – дуб, супутня – липа), смуга № 2 (ширина 13 м, головна порода – дуб, супутня – липа) та смуга № 3 (ширина 10 м, головна порода – береза).

Для створення лісосмуг по берегах річок – смуга шириною 9 м (головна порода – тополя, супутня – верба біла, чагарники – обліпіха, бузина, лоза).

Для створення лісосмуг навколо господарських дворів - смуга шириною 10 м (головна порода – береза, чагарник – бузина) [4].

Обсяг робіт для запобігання розвитку дефляції на території дослідження відповідає існуючій ерозійній обстановці. Проведення їх дозволило підвищити лісистість господарства до 7%, сприяло зниженню інтенсивності розвитку явищ видування, в значній мірі покращило ландшафт місцевості. Вітрова ерозія на даний час не становить помітної загрози. Головними причинами цього є застосовані відповідні природоохоронні заходи. Вирішальна роль в боротьбі з дефляцією належить лісозахисним смугам та травопільним сівозмінам в комплексі з агротехнічними заходами: оранка перпендикулярно пануючим вітрам, снігозатримання, коткування тощо.

Література

1. Долгілевич М.Й. Захист ґрунтів від вітрової ерозії на Україні. Львів.: Видавництво Львівського університету, 1967. – 120 с.
2. Слюта В.Б. Враженість сільськогосподарських угідь ерозією у басейні р. Удай та заходи із запобігання її розвитку // *Екологічна безпека та збалансоване ресурсокористування*. 2013. № 1 (7). С. 29–34.
3. Сус Н. И. Эрозия почвы и борьба с нею (лесомелиоративные мероприятия). М.: Гос. изд. сельхоз. литературы, 1949. – 349 с.
4. Проект внутрішньогосподарського землеустрою колгоспу ім. Коцюбинського с. Вихвостів Городнянського району Чернігівської області. Ч. II. – Чернігів – 1976.